

ІСТОРІЯ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА І МЕТОДОЛОГІЯ ПРАВА

УДК 340.12+340.15

doi: <https://doi.org/10.33270/02202002.8>

Костицький М. В. – доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2093-2513>;

Кушакова-Костицька Н. В. – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1116-4751>

Етичні та правові погляди Піфагора

Стаття про етичні та правові погляди Піфагора містить інформацію про універсальну систему знань, створену давньогрецьким філософом, мислителем і мудрецем Піфагором, та місце в ній ідей і теорій, які стосуються етики й права. Піфагор ніколи не був лише схоластичним теоретиком. Його ідеї, зокрема етичні й правові, втілювалися в практику самим мислителем і його учнями та послідовниками. Важливе світоглядне й практичне значення мають ідеї справедливості та всезагальної любові. Зміст поняття справедливості змінювався і за тисячі років до Піфагора, і за тисячі років після нього. Сучасне розуміння справедливості ґрунтується значною мірою на визначенні, сформульованому в античний період. Нині автори посилаються на Платона, який вважає справедливість добродієністю, на Аристотеля, котрий пов'язував справедливість із заслугами перед суспільством, але не посилаються на Піфагора, який за два століття до названих філософів дав визначення справедливості як відплати рівного за рівне. З огляду на загальне розуміння справедливості Піфагор відкрив новий її вид – законодавчу, яка є навіть кращою за судову справедливість. Метою дослідження є спроба прослідкувати джерела філософсько-теоретичних засад європейського права. Методологічною базою дослідження є поліметодологічний «горизонтальний» підхід. Викладений матеріал представляє певну наукову новизну, оскільки аналізовані авторами питання впродовж трьох десятиліть в Україні майже не досліджувалися. Можна дійти висновку, що і теоретикам, і практикам доцільно нагадати етичні й правові погляди Піфагора, котрий у своїй універсальній системі знання не відокремлював етику ні від права, ні від закону.

Ключові слова: справедливість; закон; етика; право; відплатна справедливість; любов-злагода.

Вступ

Етичні й правові погляди давньогрецького філософа, мислителя та мудреця Піфагора базувалися на універсальній системі знань, створеній ним. Піфагор ніколи не був лише схоластичним теоретиком. Його ідеї, зокрема етичні й правові, втілювалися в практику самим мислителем і його учнями та послідовниками. Вагоме світоглядне й практичне значення мають ідеї справедливості та всезагальної любові. Зміст поняття справедливості змінювався і за тисячі років до Піфагора, і за тисячі років після нього. Сучасне розуміння справедливості базується значною мірою на визначенні, сформульованому в античний період. Нині автори посилаються на Платона, який вважав справедливість добродієністю, на Аристотеля, котрий пов'язував справедливість із заслугами перед суспільством, але не посилаються на Піфагора, який за два століття до названих філософів дав визначення справедливості як відплати рівного за рівне. З огляду на загальне розуміння справедливості, Піфагор відкрив новий її вид – законодавчу, яка є навіть кращою за судову справедливість.

Мета і завдання дослідження

Метою та завданням зазначеного дослідження є спроба прослідкувати джерела філософсько-теоретичних засад європейського права в контексті етичних і правових поглядів Піфагора – філософа, мислителя та мудреця.

Виклад основного матеріалу

Життя й творчість Піфагора проходили в період так званого «осьового часу». Це поняття ввів у науковий обіг німецький філософ Карл Ясперс 1949 року в книзі «Суть і призначення історії». Він запропонував концепцію єдності всесвітньо-історичного процесу, поділеного на чотири періоди: доісторичний, епоха великих культур давнини, «осьовий час» і науково-технічна епоха.

«Осьовий час» (К. Ясперс відводить йому період з VIII до II ст. до н. е.) характеризується формуванням духовних начал людства: паралельно та незалежно в різних «осьових» народів – індусів, китайців, персів, іудеїв та еллінів (греків). Для цього часу характерним є розпад міфологічної свідомості, людина перетворюється на вільну особистість, яка починає усвідомлювати власні можливості, боротьба проти багатобожжя

та за єдиного трансцендентного Бога, на зміну локальним історіям приходить всесвітньо-історичний процес. У цей час виникають нові регіональні та всесвітні релігії. На думку К. Ясперса, у цей період бере початок спільна історія людства (Iaspers, 2010). В Індії з'являються мудреці Упанішад та Будда, в Китаї – Кон-Фу-Цзи та Лао-цзи, в Персії – Заратустра, в Іудеї – пророки Ісая, Ієремія, Іезикіль та Даниїл (це вони за часів Вавилонського полону євреїв створили основи іудаїзму як релігії) і, звичайно, Піфагор, який за значущістю та універсальністю створеного ним вчення не був «нижчим» від засновників нових релігій чи іудейських пророків. Зазначені мудреці, мислителі й пророки все ж таки «хворіли» на регіоналізм. Можливо, певною мірою винятком був Сіддгартха Гаутама (Будда). Але ще більшим винятком й універсалом був Піфагор. Його універсалістське вчення, в якому поєднані математика, геометрія, музикознавство, естетика, етика, політологія, психологія, право і державознавство, та ще й езотерика, не було доступним і зрозумілим сучасникам і наступникам (навіть таким, як Аристотель та ін.), і випередило свій час принаймні на 2,5 тисячоліття.

Упродовж історії від «осьового часу» Піфагор був першим і єдиним, хто синтезував філософію, науку, теологію, мистецтво, езотерику, суспільство-знавство в єдине вчення «Про все». Спроби повторити Піфагора робили Якоб Бьоме в XVI ст., Олена Блаватська в XIX ст., Володимир Вернадський і Рудольф Штайнер в XX ст., Стівен Гокінг та Олександр Бондар у XXI ст. Слід зазначити, що лише мислителі та вчені нашого століття, маючи підґрунтям досягнення теоретичної фізики, астрономії, біології з генетикою, теорію інформації, нанотехнології та технології взагалі, змогли зробити вдалі спроби конструкції сучасного універсального знання. На жаль, поза увагою залишилися теософія, теологія, мистецтвознавство. А, значить, і картина універсуму не є повною та викінченою. Без цих сфер знання універсальну, цілісну та єдину картину «знання всього» не досягнути. Іншими словами, можна сказати, що до методологічного та світоглядного рівня Піфагора нині ми «повернулися обличчям», але ще не піднялися.

Вчення Піфагора базується на декількох фундаментальних принципах чи засадах. Це:

- гармонія як основа буття та світобудови;
- джерело гармонії є благо;
- міра як іманентна характеристика буття є вищою реальністю, гарантією автентичності та благосності;
  - число як вираз визначеності буття;
  - зв'язок числа та звуку;
  - визначення безмежного як становлення світу;
  - всезагальна любов як основа існування;

– безсмертя й метапсихоз душ;

– облаштування людського світу на підставі покращення моральності, суспільного порядку та законів (Proleev, 2001).

І сучасників мислителя, і багатьох дослідників цікавлять питання: де, як, коли Піфагор добув таких знань, котрі й склали його універсальну систему? Молодший сучасник Піфагора Геракліт, людина скандальна та мізантропічна, з одного боку, стверджував, що Піфагор – видатний мислитель, а з іншого боку, заявляв, що Піфагорове вчення – це «понасмикування» з багатьох джерел, а, власне, нічого Піфагорового немає, та ще, що многознайство розуму «...не навчає, інакше воно навчило б і Гесіода з Піфагором, і Ксенофонта з Гекатеєм. Бо єдина мудрість – осягнути знання» (Laertius, 2013). Не будемо зупинятися на суперечностях у висловлюванні Геракліта, адже досягнути мудрості через знання неможливо без отримання знань в інших народів, а Піфагор успішно цим займався: навчався у фінікійців, сирійців, єгиптян, вавилонян, халдеїв, персів, євреїв, індусів (за твердженням Ошо – і китайців) (Bkhaavan Shri Radznish, 2010). Так чи знання Піфагора є еkleктикою, набором різноманітних фрагментів, чи все ж таки цілісною, універсальною системою? Думаємо, що навіть ті фундатори релігій, які отримували знання через одкровення (Будда, Зороастр, іудейські пророки, Ісус Христос, Магомет), все ж мали певні позитивні знання, отримані в результаті життєдіяльності, практичного досвіду, навчання. А без такого первинного знання ніякого одкровення бути не могло. Так і з Піфагором – усяке нове знання додавалося вже до наявного, синтезувалося з ним, аж доки не була сформована система знання Піфагора. Зрештою, знайти в ній, що є, власне, від самого Піфагора, а що від систем знань фінікійських, єгипетських, вавилонських, халдейських, перських, іудейських, індуських мудреців, – не можливо, бо ми маємо справу не з плагиатом, запозиченням чи освоєнням, а зі сплавом, синтезом, котрий і створив нове знання, яке ми називаємо піфагорійським.

Біографія, зміст творів, діяльність, вчення Піфагора передані нам у неточному, спотвореному, а часом сфальсифікованому вигляді (Kostytskyi, 2020). Про нього писали Алкімант, Андрон з Ефесу, Аристоксен Гераклід Понтійський, Ісократ, Ксенократ, Спевсіпп та інші. Один раз про Піфагора згадує Платон та двічі – Аристотель. Більш інформативними є біографії Піфагора, складені Діодором Сицилійським й Аполлонієм Тіанським. Уже в IV ст. н.е. з'являються розлогі біографії мислителя, підготовлені Порфірієм із Тіра в Фінікії («Життя Піфагора») та його учнем Ямвліхом (Ямблїхом) з Халкіді в Сирії («Про піфагорійське життя»).

Дивним є те, що достатньо об'ємні біографічні твори про Піфагора були написані через шість-сім століть після його життя та діяльності. А потім на багато століть – мовчання і забуття. І лише на початку XIX ст. у Франції вийшла невелика книжка «Піфагорові закони і моральні правила». У XX – XXI ст. Піфагорові було присвячено низку робіт американських і європейських вчених [див., наприклад (Fideler, 1987; Strohmeier, & Westbrook, 2012; Cornelli, McKirahan, & Macris, 2013; Horky, 2013; Gemelli Marciano, 2014; Pello, 2018), а з 70-х рр. XX ст. опубліковано праці лєнінградських (тепер – петербурзьких) філологів та істориків. У XXI ст. вийшла в друк книга «Піфагор. Золотий канон. Фігури езотерики» (Pifagor, 2001). У багатотомних і «всєсвітніх» філософських енциклопедіях Піфагору присвячено залєдвє по кілька сторінок. Так, у багатотомному «Європейському словнику філософій», підготовленому під керівництвом Барбари Кассєн й опублікованому у Франції, а тепер і в Україні, Піфагора згадано (в кількох словах) у зв'язку з розкриттям змісту термінів «lex», «логос», «патос», «задоволення» і «перекладати». А самого мислителя ніби й не існує. Показово може бути цитата зі статті «Патос» цього словника (т. 1): «Тому, що для Цицерона історія душі походить від Платона, або ще раніше від Піфагора. Піфагор, а згодом Платон, розрізняли у *ψυχή* дві частини, на основі визначальної ознаки чи дії (Kassen, 2009). За всієї поваги до керівника авторського колективу й автора конкретної статті, вражає вільне поводження з іменами та авторством мислителів. Адже очевидним є те, що Платон і Аристотель, які жили й творили через два століття після Піфагора, використали та розвинули його вчення про душу (і не тільки). І, як було узвичаєно в античній традиції, часом без згадки про самого «первинного» автора – Піфагора (така практика успішно використовується в усіх сферах науки й по сьогодні).

У період життя Піфагора відбулися знамениті історичні події: укріпилася Перська держава, пророк Зороастр заснував нову релігію – зороастризм (приблизно 600 р. до н. е.), мав місце «вавилонський полон» іудеїв (587 р. до н. е.), було створено Перську державу, яка завоювала території від Індії до Середземного моря, від Чорного моря до Єгипту (550 р. до н. е.), сталося падіння Вавилонської держави під ударами персів та кінець «вавилонського полону» іудеїв (539 р. до н. е.), було остаточно встановлено демократію в Афінах (510 р. до н. е.) та Римську республіку (509 р. до н. е.), відбулися греко-перські війни та битва при Маратоні (490 р. до н. е.). Приблизно в цей же час в Елладі та в Римі сталися феноменальні зміни у сфері законодавства: в Спарті діяли

неписані закони правителя Лікурга (жив між IX ст. і 1 пол. VII ст. до н. е.), в грецькій колонії Локра у Великій Греції з'явилися перші в Європі писані закони (661 р. до н. е.), афінський державний діяч Драконт (Дракон) склав звіт законів в Афінах (621 р. до н. е.), афінський архонт Солон провів законодавчі реформи (560 р. до н. е.), а лідер демосу в Афінах Клісфєн провів законодавчі реформи й остаточно утвердив демократію (507 р. до н. е.), і, нарешті, у Римській республіці з'явилися Закони XII таблиць, виставлені на Форумі та доступні для всіх (450 р. до н. е.).

Ми схильні вважати, що Піфагор упродовж майже трьох десятиліть вивчав філософію, теологію, отримував наукові знання та проходив посвяту у мудреців, релігійних лідерів тодішнього цивілізованого світу – від Єгипту до Індії, а, може, й Китаю. Нам важко уявити собі психологію тодішніх мудреців, фундаторів релігії, жерців різноманітних храмів. Навряд чи вони сприймали Піфагора позитивно. Перенесемося через 2,5 тисячоліття у сьогодні: як би могли поставитись сучасні вчені або священнослужителі з різних релігій, рас, культур до такого універсального вченого та мислителя, кожен раз неофіта й учня? Питання риторичне. Зауважимо, що треба було мати неабияку терплячість, мужність, силу волі, щоб десятиліттями вчитись, перебуваючи при цьому не в кращих умовах (загадкою залишається фінансова сторона мандрів Піфагора, адже немає відомостей про джерело його доходів).

Незалежно від того, чи добровільно, чи примусово (перський полон і мандрівка до Вавилону), Піфагор завжди опинявся в центрах духовного, наукового та філософського життя – у храмах. Перебуваючи там роками, а часом і десятиліттями, він не міг не знайомитися із законодавством і правом країн, в яких опинявся.

У Стародавньому Єгипті законодавство не було кодифіковане. Правовою основою життя суспільства були релігійні принципи. Вони реалізувалися в законотворчості фараонів («синів божих»), які були очільниками й судової влади. Уже тоді в Єгипті відбувалося застосування судових прецедентів, особливо у сфері приватно-правових відносин (набуття власності, спадкування, дарування тощо). Певним джерелом права була єгипетська «Книга мертвих», записана у період 1550–1070 рр. до н. е. Але містить вона тексти, укладені приблизно з 2325 по 1700 р. до н. е. ("Drevneegipetskaia kniga", 2004). До нас дійшли такі єгипетські нормативні акти, як: «Декрет із Коптоса», «Приписи про службові обов'язки верховного сановника», «Прикордонний напис столиці Ехнатона», «Участь землероба» та ін.

У Мєсопотамії, на відміну від Єгипту, законодавство кодифікувалося ще з початку III тисячоліття до н. е. До нас дійшли повністю чи

частково кодекси, введені шумерськими правителями Урукагіною (близько 2350 р. до н. е.), Ур-Наму (близько 2100 р. до н. е.), Ліпет-Уштар (близько 1930 р. до н. е.). З пізнішого періоду до нас дійшли закони міста-держави Ешнуна (XIX ст. до н. е.), Судебник хеттських царів (XIV ст. до н. е.), асирійські закони, складені в кінці II тисячоліття до н. е., фінікійські та єрусалимські написи від IX до III ст. до н. е. (Struve, 1936).

Найбільш відомим з цього періоду є Кодекс Хаммурапі (Гамурабі) – вавилонського царя, який правив у XVIII ст. до н. е. (Vertman, 2005).

Отже, Піфагор був обізнаний з історією та основами законодавчого процесу в країнах, де він побував. Однак, як й інші сфери знання, політику, державознавство, законо- і правотворення Піфагор пов'язує з гармонією та етикою. Тому епіграфом до опису державницьких і правових поглядів мислителя можна взяти його ж настанову: «Народи! Старайтесь перш за все мати добрі моральні звичаї, ніж закони: звичаї є самі першими законами» ("Pifagorovu zakon", 2000).

Гармонія в Піфагора є основою світобудови та буття. Власне, усе життя мислителя та його творча діяльність пов'язані з пошуком гармонії та дотримання її. Саме вона має привносити в усе порядок, благо та красу. Гармонія є суттю істинного буття, яке віднайшло в собі міру та співрозмірність. Буття ж є благом, до якого прагне людина й народи. Піфагор навчав, а піфагорійці продовжили навчати, що покращення людської моралі, людського буття, суспільного порядку забезпечують правильну спрямованість людей і народів. Проголошена мудрецем, його учнями та послідовниками ідея суспільної перебудови як засобу покращення людської істоти пройшла через віки та є актуальною й сьогодні. Засобом такого покращення є етична максима, сформульована Піфагором: через утвердження всезагальної любові й злагоди відбудеться покращення людської природи. Усе життя Піфагор проповідував дружню полюбовну злагодку всіх зі всіма, через яку досягається справедливість, спільність, розсудливість, повагу до батьків і старших, стриманість. Найкращою людиною Піфагор вважав того, хто без сторонньої поради може передбачити, що йому корисно, а найгіршою – того, хто, вчиняючи погано, сподівається на краще. Він твердив, що нерозумним є сприймати думку будь-якої людини, особливо, якщо це думка більшості людей; правильно сприймати й судити дано небагатьом, лише людям обізнаним, посвяченим (Pifagor, 2001). У житті мудрець проповідував «серединну» лінію (що дуже нагадує вчення Конфу-Цзи і Лао-Цзи), середню міру мисленої та душевної енергії. Піфагор зневажав у житті

розкіш та був прибічником скромності, помірності, благопристойності.

Цікавим є розмірковування Піфагора про те, що мають однакою силу (рівну) в потойбічному світі у підземному царстві, де править Аїд (Плутон), – богиня вищої правди й справедливості Діке, у царстві живих, де править Зевс, – богиня правосуддя та правопорядку Феміда, а в полісах (містах-державах) – Номос, обожествлений Закон, писане право. Тобто право та закон Піфагор ув'язує з божественним провидінням, божествами дійсного чи потойбічного світу. Одночасно, акцентуючи на єдиній суті права та закону, він вважав, що вони всюди мають божественний зміст.

Цікавим щодо моралі та моральності піфагорійців є твердження дореволюційного російського професора П. Г. Редькіна (до речі, походженням з України) про те, що їм (піфагорійцям) не вистачало поняття про індивідуальну, суспільну й політичну свободу, бо вони цілкомито підпорядковували індивіда союзу, а, значить, вимагали такого ж підпорядкування громадянина державі, цілкомитого поглинання індивіда державою, що не сумісне з індивідуальною свободою, бо, реалізуючи в союзі рівність і братство, не реалізовували третього принципу – свободи (Redkin, 1889) (до речі, девізом Великої французької революції було висловлювання: «Свобода, рівність, братерство»), а нині цей девіз залишився в масонських організаціях). Наведене твердження є досить помилковим. Так, у піфагорійському союзі була жорстка дисципліна, спільність майна та спільність справ, складні й тривалі випробування, підготовчий період яких 8–10 років, а то й більше. Але будь-який учень, а не лише дійсний член союзу, міг у будь-який момент покинути його. Причому, якщо учня (щодо дійсних членів відомостей немає) виключали зі школи чи він сам добровільно покидав громаду, йому видавали із загального фонду двічі більше майна чи грошей, ніж він вніс. Певне обмеження особистої свободи учня (яке є і по сьогоднішній день у будь-якому навчальному закладі) є необхідним для забезпечення дидактичного процесу. Перенесення правил у піфагорійському союзі на взаємини громадянина та держави є перебільшенням і софізмом. З іншого боку, східні деспотії повністю поглинали особистість. Не дуже відрізнявся в цьому й еллінський поліс – він культивував посередніх осіб, які були однаковими на загальному фоні. І це досягалось не стільки правом, законом, скільки моральними нормами.

За Піфагорійським ідеалом, люди об'єднуються завдяки спілкуванню та любові. Передувати цьому мають дружні відносини. Любов мала поширюватися на всі живі істоти. Піфагор вимагав, щоб його послідовники робили добро й ворогам своїм, щоб ненависть

перетворилася на дружбу (цей один з основних постулатів християнства було проголошено в Нагірній проповіді Ісусом з Назарету тільки через п'ять століть після Піфагора).

Зазначене правило (щодо свободи, рівності, братерства) Піфагор пропонував перенести на взаємини між полісами (містами-державами) – рівність не породжує війн. Правда і справедливість, вірність своєму слову (особливо зафіксованому в договорах) повинні панувати над взаєминами між ними, адже без вірності слову не можливі нормальні взаємини ні між людьми, ні між державами. Сам мислитель був миролюбцем, він неодноразово полагав конфлікти між полісами у Великій Греції. У літературі відтворено думку, що Піфагор через і завдяки своєму союзу хотів започаткувати моральне спілкування між людьми, яке б охоплювало всі сторони їхнього життя. Але ця мета була недосяжна в стародавні часи (як бачимо, вона недосяжна й сьогодні).

Поняття про правду й справедливість піфагорійці висловили в постулаті «не обважуй», тобто став порівну на кожен чашу терезів. Іншими словами, в оцінці слід завжди зважувати факти «за» і «проти».

Піфагор твердив, що істинна любов до прекрасного – у моральності, у законах. Бо любов і турбота належать до добрих звичок і натур. Мудрець вважав, що будь-яка жива істота за своєю природою є зухвалою і різноманітною за своїми поривами, потягами й пристрастями. Пориви й потяги позбавляють душу розумності. Тому жива істота потребує зверхньої влади над собою та управління, від яких має надходити розумність і порядок. Засобом відучити людей від вчинення несправедливостей є нагадування їм про посмертний суд над душами, знаючи, що він дійсно відбувається, і що нагадування про нього корисно для розвитку страху перед вчиненням несправедливості та злочину. Основою благого життя мислитель вважав віру в благих богів, даймонів, героїв, надію на спасіння від зла та всезагальну любов. Ця остання досягається через філософію, здорові й моральні думки та вчинки, здоровий спосіб життя, благочестя й служіння, через природну спільність і справедливість, через тверду законність. Піфагор закликав своїх учнів і послідовників завжди допомагати закону та воювати з беззаконням. Він переконував людей залишатися вірними батьківським звичаям і традиціям, навіть якщо вони гірші за інші норми. Ніколи не буде корисним і рятівним легко відкинути наявні закони та прийняти нові. Філософ трактував прагнення нововведення в законодавстві як прагнення до державного перевороту (ця максима Піфагора була реалізована в римській

практиці – за подібні прагнення там могла наступити кримінальна відповідальність).

Піфагор відкрив специфічний вид справедливості – законодавчий, який приписує, що слід вчиняти. А цей вид справедливості кращий, ніж той, що може встановити суд. Цей останній подібний до лікування того, хто захворів, а перший не дає захворіти й завчасно турбується про душевне здоров'я. Додамо, що серед Піфагорових учнів було багато відомих законодавців: Харонд із Катани, Тимар(ат) із Локр, Феокл, Фітій, Геліакон і Аристократ з Регіни.

Наукова новизна

Науковою новизною є те, що аналізовані авторами актуальні питання, пов'язані з етичними та правовими поглядами Піфагора, упродовж трьох десятиліть в Україні майже не досліджувалися.

Висновки

Піфагор є тим мислителем, філософом і мудрецем, який освоїв мудрість і знання Сходу (Фінікії, Сирії, Іудеї, Єгипту, Халдеї, Вавилону, Персії, Індії, Китаю) та слухав лекції та диспути еллінських мудреців і філософів – Фалеса, Анаксімадра, Анаксімена, Ферекіда, Геріодаманта. Він синтезував набуті знання в єдину універсальну систему, чого не спромігся до нього ніхто. Зробити і зараз цей синтез, відновлений у ХХ столітті, важко: він далеко не закінчений. Вважаємо, що сьгоднішні теоретики новітнього синтезу опираються на спадщину Піфагора та на добутки, в першу чергу, природничих, технічних наук, математики. Але цей синтез буде неповним, поки наші сучасники не залучать до нього (як це робив Піфагор) філософію, етику, мистецтвознавство, естетику, психологію, юриспруденцію, теологію та езотерику. Кожна з цих галузей має специфічні знання, і проігнорувати цей факт не можна.

У цілісній системі Піфагора специфічне місце посідають знання про етику, право й закони. Вони взаємопов'язані, становлять певну цілісність. Етикою просякнута сфера права та законотворення. І етика/етичні норми передують праву/законодавчим нормам. Позитивізм і нормативізм в юриспруденції, які вже домінують як методології більше, ніж півтора століття, прагнуть «китайською стіною» відділити право від етики. Але зі створенням конституційних судів у Європі (особливо, Східній), які могли визнавати закони неправовими (а, значить, і неетичними), ситуація починає змінюватися. З огляду на зазначене є доцільним нагадати теоретикам і практикам етичні й правові погляди Піфагора, котрий у своїй універсальній системі знання не відділяв етику ні від права, ні від закону.

REFERENCES

- Bertman, S. (2005). *Handbook to Life in Ancient Mesopotamia*. Oxford : Oxford University Press.
- Bkhagavan Shri Radznish (Osho), (2010). *Geometriia osoznannosti. Misticheskoe uchenie Pifagora [The geometry of awareness. The mystical teachings of Pythagoras]*. SPb.: Ves [in Russian].
- Cornelli, G., McKirahan, R., & Macris, C. (Ed.). (2013). *On Pythagoreanism*. Berlin, Boston: De Gruyter. doi: <https://doi.org/10.1515/9783110318500>.
- Drevneegipetskaia kniga mertvykh: Slovo ustremlennoe k svetu [*Ancient Egyptian Book of the Dead. The word striving towards the light*]. (2004). Moscow: EKSMO [in Russian].
- Fideler, D. (Ed.). (1987). *The Pythagorean Sourcebook and Library: An Anthology of Ancient Writings Which Relate to Pythagoras and Pythagorean Philosophy*. Grand Rapids (Michigan, US): Phanes Press.
- Gemelli Marciano, L.M. (2014). *The Pythagorean Way of Life and Pythagorean Ethics. A History of Pythagoreanism*. Cambridge: Cambridge University Press. doi: [10.1017/CBO9781139028172.007](https://doi.org/10.1017/CBO9781139028172.007).
- Horky, Ph.S. (2013). Exoterism and the History of Pythagorean Politics. *Plato and Pythagoreanism*. Oxford: Oxford Scholarship Online. doi: [10.1093/acprof:oso/9780199898220.003.0003](https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199898220.003.0003).
- Iaspers, K. (2010). Istoki istorii i ee tsel [The origins of history and its purpose]. *Filosofiiia. Pryroda, problematyka. Klasychni rozdily, Philosophy. Nature, problems. Classic razdili*. Kyiv: Karavela [in Russian].
- Kassen, B. (Ed.). (2009). *Yevropeyskyi slovnyk filosofii: Leksykon neperekladnostei [European Dictionary of Philosophies: A Lexicon of Intranslatability]*. (Vol. 1). Kyiv: Dukh i litera [in Ukrainian].
- Kostytskyi, M.V. (2020). Derzhavnytsko-politychni pohliady v universalistskii systemi svitohliadu Pifahora [State and political views in the universalist system of Pythagoras' worldview]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava, Philosophical and methodological problems of law*, 1(19), 118-125. doi: <https://doi.org/10.33270/02201901.118> [in Ukrainian].
- Laertius, D. (2013). *Lives of Eminent Philosophers*. T. Dorandi (Ed.). Cambridge: Cambridge University Press. doi: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511843440>.
- Pello, C. (2018). The Lives of Pythagoras: A Proposal for Reading Pythagorean Metempsychosis. *Rhizomata*, 6(2), 135-156. doi: <https://doi.org/10.1515/rhiz-2018-0007>.
- Pifagor (2001). *Zolotoy kanon. Figury ezoteriki [Golden Canon. Esoteric figures]*. Moscow: EKSMO-Press [in Russian].
- Pifagorovy zakony i npravstvennye pravila. Aforizmy Epikteta [Pythagorean laws and moral rules. Aphorisms of Epictetus]*. (2000). Moscow; SPb.: Olma-Press [in Russian].
- Proleev, S.V. (2001). *Istoriia antichnoy filosofii [History of ancient philosophy]*. Kiev: Vakler [in Russian].
- Redkin, P.G. (1889). *Iz lektsiy po filosofii prava v svyazi s filosofiey voobshche [From lectures on the history of philosophy of law in connection with the history of philosophy in general]*. (Vol. 2). SPb.: Tip. M.M. Stasiulevicha [in Russian].
- Strohmeier, J., & Westbrook, P. (2012). *Divine Harmony: The Life and Teachings of Pythagoras*. Wigan (UK): Harmonia Books.
- Struve, V.V. (Ed.). (1936). *Khrestomatia po drevney istorii [Ancient history reader]*. (Vol. 1). Moscow: Gos. ucheb.-ped. izdat. [in Russian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Bertman S. *Handbook to Life in Ancient Mesopotamia*. Oxford : Oxford University Press, 2005. 416 p.
- Бхагаван Шри Раджниш (Ошо). *Геометрия осознанности. Мистическое учение Пифагора*. СПб. : Весь, 2010. 190 с.
- On Pythagoreanism* / Ed. by: G. Cornelli, R. McKirahan, C. Macris. Berlin, Boston : De Gruyter, 2013. 532 p. doi: <https://doi.org/10.1515/9783110318500>.
- Древнеегипетская книга мертвых: Слово устремленное к свету. М. : ЭКСМО, 2004. 432 с.
- The Pythagorean Sourcebook and Library: An Anthology of Ancient Writings Which Relate to Pythagoras and Pythagorean Philosophy* / D. Fideler (Ed.). Grand Rapids (Michigan, US) : Phanes Press, 1987. 362 p.
- Gemelli Marciano L. M. *The Pythagorean Way of Life and Pythagorean Ethics. A History of Pythagoreanism*. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. P. 131–148. doi: [10.1017/CBO9781139028172.007](https://doi.org/10.1017/CBO9781139028172.007).
- Horky Ph. S. *Exoterism and the History of Pythagorean Politics. Plato and Pythagoreanism*. Oxford : Oxford Scholarship Online, 2013. P. 85–124. doi: [10.1093/acprof:oso/9780199898220.003.0003](https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199898220.003.0003).
- Ясперс К. Истоки истории и ее цель. *Філософія. Природа, проблематика. Класичні розділи* : хрестоматія. Київ : Каравела. 2010. 464 с.
- Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей / під кер. Б. Кассен. Київ : Дух і Літера, 2009. Т. 1. 576 с.
- Костицький М. В. Державницько-політичні погляди в універсалістській системі світогляду Пифагора. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 1 (19). С. 118–125. doi: <https://doi.org/10.33270/02201901.118>.
- Laertius D. *Lives of Eminent Philosophers* / ed. by T. Dorandi. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. 943 p. doi : <https://doi.org/10.1017/CBO9780511843440>.
- Pello C. *The Lives of Pythagoras: A Proposal for Reading Pythagorean Metempsychosis. Rhizomata*. 2018. Vol. 6. Issue 2. P. 135–156. doi: <https://doi.org/10.1515/rhiz-2018-0007>.
- Пифагор. Золотий канон. Фигури зотерики. М. : ЭКСМО–Пресс, 2001. С. 294–296.
- Пифагоровы законы и нравственные правила. Афоризмы Эпиктета. М. ; СПб. : Олма-Пресс, 2000. 384 с.
- Пролеев С. В. *История античной философии*. Киев : Ваклер, 2001. 512 с.
- Редкин П. Г. *Из лекций по философии права в связи с философией вообще*. СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1889. Т. 2. 403 с.
- Strohmeier J., Westbrook P. *Divine Harmony: The Life and Teachings of Pythagoras*. Wigan (UK) : Harmonia Books, 2012. 162 p.
- Хрестоматія по древней истории* / под ред. В. В. Струве. М. : Гос. учеб.-пед. издат., 1936. Т. 1. 236 с.

Стаття надійшла до редколегії 12.08.2020

Kostytskyi M. – Doctor of Law, Professor, Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Corresponding Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Professor of the Department of Philosophy of Law and Legal Logic of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2093-2513>;

Kushakova-Kostytska N. – Doctor of Law, Senior Research Fellow, Professor of the Department of Philosophy of Law and Legal Logic of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1116-4751>

Ethical and Legal Views of Pythagoras

*The article on the ethical and legal views of Pythagoras contains information about the universal system of knowledge created by the ancient Greek philosopher, thinker and sage Pythagoras, and the place in it of ideas and theories relating to ethics and law. Pythagoras was never just a scholastic theorist. His ideas, including ethical and legal, were put into practice by the thinker himself and his students and followers. The ideas of justice and universal love are of great ideological and practical importance. The meaning of the concept of justice changed both thousands of years before Pythagoras and thousands of years after him. Today's understanding of justice is based largely on the definition given in antiquity. Today's authors refer to Plato, who considered justice to virtue, to Aristotle, who associated justice with merit before society, but do not refer to Pythagoras, who two centuries before these philosophers gave the definition of justice as retribution for equal. Based on a general understanding of justice, Pythagoras discovered a new form of it – legislative, which is even better than judicial justice. The **purpose** of this study is to try to trace the origins of the philosophical and theoretical foundations of European law. The **methodological basis** of the study is a polymethodological «horizontal» approach. The presented material represents a **scientific novelty**, as the issues analyzed by the authors have not been studied in Ukraine for three decades. It can be **concluded** that both theorists and practitioners should recall the ethical and legal views of Pythagoras, who in his universal system of knowledge did not separate ethics from law or law.*

Keywords: justice; law; ethics; law; retaliatory justice; love-harmony.